

УДК 159.922.+ 59.923.-026.564]:378-057.87(477)(082)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.53.17-21>

Н. Чернуха, д-р пед. наук, проф.
nm_chernukha@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-5250-2366,
Д. Костенко, канд. пед. наук, д-р філософії в галузі держ. упр-ня
dmytrokostenko5@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-4030-2287
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВПЛИВ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ НА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Досліджено вплив життєстійкості на благополуччя здобувачів вищої військової освіти. Виокремлено зв'язок соціальної підтримки та життєстійкості в покращенні благополуччя здобувачів вищої військової освіти у сучасних реаліях. З'ясовано, що соціальна підтримка та життєстійкість є суттєвими маркерами соціально-психологічного благополуччя. Встановлено, що розвиток соціальних навичок, ознак життєстійкості серед здобувачів вищої військової освіти є важливим та необхідним сегментом формування та розвитку благополуччя. Акцентовано увагу на тому, що вплив життєстійкості здобувачів вищої військової освіти є незаперечно актуалізованим в умовах воєнного стану в Україні. Зазначено, що здобувачі вищої військової освіти з кращим соціально-психологічним благополуччям досягають суттєвих успіхів в освітньому процесі, професійній та життєвій самореалізації. Наголошено, що здобувачі вищої військової освіти постійно стикаються з різноманітними життєвими проблемами в соціокультурних умовах сьогодення. Доцільно запроваджувати в освітній процес закладів вищої військової освіти, які готують фахівців військової спеціальностей, тренінгові заняття щодо формування та розвитку навичок життєстійкості, що матиме позитивний вплив на якість професійної підготовки. Зроблено певні кроки щодо аналізу впливу життєстійкості здобувачів вищої військової освіти на якість їхньої професійної діяльності в умовах сучасних реалій. Окреслено, що здобувачі вищої військової освіти з високим рівнем життєстійкості прагнуть впливати на результати професійних та життєвих подій, беруть активну участь у них, намагаються постійно вчитися, а з низьким рівнем життєстійкості відмовляються від певних життєвих і професійних подій, які вони вважають небезпечними.

Ключові слова: соціальна підтримка, життєстійкість, благополуччя, здобувачі вищої військової освіти, військової спеціальності.

Постановка проблеми. Благополуччя людини є стійким і позитивним станом, який дозволяє їй постійно розвиватися, ефективно займатися професійною діяльністю та успішно самореалізовуватися в усіх сферах життєдіяльності. Означене є поєднанням гарного самопочуття та ефективного функціонування особистості. Для молоді вступ до університету є перехідним етапом у житті. У новій ситуації здобувачі вищої освіти постійно стикаються з новими викликами, що мотивує їх до прийняття самостійних рішень щодо свого життя та освіти, адаптації до різноманітних соціальних ситуацій та налагодженні гармонійних міжособистісних стосунків.

Науковець П. Хатрі зазначив, що здобувачі вищої освіти із соціально-психологічними проблемами страждають від різноманітних життєвих проблем та психічних станів, які обмежують їхню здатність брати участь у заняттях, включаючи почуття безпорадності, втрату сну, труднощі в когнітивному функціонуванні та низьку академічну успішність [1]. З іншого боку, здобувачі вищої освіти з кращим соціально-психологічним благополуччям досягають суттєвих успіхів в освітньому процесі, задоволені життям, займаються діяльністю, яка їм подобається, з оптимізмом дивляться в майбутнє.

У сучасному світі, сповненому багатьма викликами, протиріччями та невизначеністю, виживати та бути успішною людиною не просто. Перебуваючи значний обсяг часу в освітньому середовищі, з аналогічними проблемами постійно стикаються здобувачі вищої освіти, які наразі потребують навичок соціальної мобільності та особистісної життєстійкості.

Термін "життєстійкість" вперше ввела С. Кобаса як конструкт, який вона описала як здатність до опору в складних ситуаціях. Структура життєстійкості за С. Мадді та С. Кобаси складається з трьох компонентів: залучення (тобто відчуття причетності до життя), контроль (визначення результатів шляхом контролю або впливу), виклик (тобто бажання змін, які приведуть до подальшого розвитку). Варто зазначити, що люди з

високим рівнем життєстійкості прагнуть впливати на результати життєвих подій, беруть активну участь у них, намагаються постійно вчитися, а от люди з низьким рівнем життєстійкості відмовляються від певних життєвих ситуацій, які вони вважають небезпечними [2].

За словами П. Бартоне [3], життєстійкість – це комплексний стиль особистості або узагальнений спосіб функціонування, який охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові характеристики. Вважається, що це нова і необхідна якість особистості. Люди з високим рівнем життєстійкості вірять, що вони можуть регулювати свої дії та мають внутрішній контроль над різними ситуаціями в житті. Життєстійкість впливає як на фізичне, так і на психічне здоров'я (А. Сандвік) [4].

Ряд інших теоретиків вірять, що набуття цінностей життєстійкості потребує постійного самовдосконалення, що зменшує стрес, необґрунтовану втому та підвищує ефективність особистісної самореалізації. Кожна людина є складовою соціуму і запрограмована на постійний зв'язок з іншими. Саме тому соціальна підтримка є важливою вимогою упродовж усього життя. У свій час А. Ясен вказав на важливість соціальної підтримки під час переходу до освіти для молоді різного віку, культурної ідентичності та рівня освіти для сприяння здоров'ю та успішної трансформації [5].

За словами Р. Барона та Р. Керра [6] соціальна підтримка має серйозні наслідки як для фізичного, так і для психічного здоров'я. М. Демерей та інші визначають "соціальну підтримку" як таку, "що складається з різноманітних форм (емоційних, оціночних, інформаційних та інструментальних) і виходить із різноманітних джерел (батьки, вчителі, близькі друзі, однокласники та школа), що може сприяти покращенню адаптації студента та її результатів" [7]. Проте Р. Баумайстер і М. Лірі [8] стверджують, що "соціальна підтримка допомагає створити мережу близьких, турботливих людей, які можуть надати соціальну підтримку у часи лиха, горя та страху". Соціальна підтримка зменшує стрес, депресію, тривогу та інші

психологічні проблеми у молоді, яка схильна до складної поведінки (М. Есантей) [9].

Теоретичний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, дослідження, яке організоване і проведене авторами статті, спрямоване на визначення та розкриття соціально-психологічних чинників життєстійкості та її впливу на благополуччя здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті доказової бази впливу життєстійкості на соціальне благополуччя особистості можуть бути дослідження різних аспектів соціального благополуччя. Перші відомості знаходимо в працях античних філософів (Арістотель, Платон, Сократ та ін.). У сучасній науці наявні дослідження сутності та різновидів благополуччя: суб'єктивного (Н. Бредбурн, Е. Дієнер, І. Джидар'ян, Р. Еммонс, Д. Канеманн); емоційного (М. Аргайл, Е. Дієнер, О. Каїна); духовного (Д. Брозерс, С. Далберт, В. Джастін); психологічного (Н. Бредбурн, Ж. Вірна, А. Вороніна, А. Воттерман, Е. Дієнер, Д. Канеманн, С. Кейес, К. Ріфф, Т. Титаренко); соціального (Д. Рапхайл, Е. Сінгер); економічного (Е. Дієнер, В. Стрампел); матеріального (Д. Гроенленд, Т. Кембелл); онтологічного (О. Сімсек); екзистенційного (Дж. Б'юдженталь, С. К'еркегор, Р. Мей, А. Ленгле, В. Франкл, І. Ялом) тощо. Вчені активно досліджують структуру соціального благополуччя (К. Ріфф, Т. Титаренко). Українські науковці сьогодні вивчають соціальне благополуччя в контексті: посттравматичного життєтворення (Т. Титаренко); аксіологічного виміру криз призи якості життя (Ж. Вірна); його специфіки в учасників антитерористичної операції (І. Ващенко, А. Коваленко); соціальних потреб (Т. Данильченко); емоційного інтелекту (Е. Носенко, М. Шпак) тощо.

Зазначимо, що вивчалися чинники (М. Аргайл, Н. Бредбурн, Д. Керол, А. Курова, М. Норман, М. Селігман, К. Ріфф) і досить обмежено ресурси (Е. Дієнер) благополуччя особистості. Водночас переважна більшість наукових праць зосереджена або ж на вивченні ресурсів, або ж на дослідженні чинників соціального благополуччя особистості. Дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців (А. Бандура, П. Бартоне, Б. Бевік, М. Гайдеггер, Г. Олпорт, В. Панченко, О. Чиханцова) показують, що люди з високим рівнем життєстійкості частіше кажуть про щастя, задоволеність життям, фізичне здоров'я, а також добре психічне здоров'я [10]. У ряді інших досліджень (С. Кобаса, С. Мадді, К. Маннапова, О. Пришляк) виявлено, що люди з низькою життєстійкістю більш схильні до соціально-психічних проблем, таких як: депресія, тривога та стрес [11].

У свій час науковці А. Ясен та М. Дзулкіфлі [5] досліджували зв'язок між соціальною підтримкою та психологічними проблемами серед здобувачів вищої освіти бакалаврату. Достатньо результативно було виконано дослідження, які виявили, що існує позитивний зв'язок між соціальною підтримкою та психологічним благополуччям здобувачів вищої освіти. Особи, які отримали достатню соціальну підтримку, мають позитивні міжособистісні стосунки, що свідчить про кращий соціально-психологічний стан учасників дослідження.

Дослідження, які провів В. Октавіа, [12] вказують, що на академічний стрес суттєво впливають соціальна підтримка та життєстійкість здобувачів вищої освіти. Вплив життєстійкості особистості на академічний стрес значний. Подальші дослідження показали, що здобувачі вищої освіти потребують постійного розвитку життєстійкості, як необхідної особистісної риси в умовах сучасного соціуму.

Результати досліджень Всесвітньої організації здоров'я [13] засвідчили вплив тренувань на життєстійкість, а також зв'язок між життєстійкістю та благополуччям особистості. Дані були зібрані від 20 здобувачів вищої освіти університету віком від 18 до 22 років. Результати показали, що показники благополуччя кожного учасника дослідження значно зросли після їхньої участі в тренінгу життєстійкості [13]. Слушною для нашого дослідження є позиція П. Хатрі [1], який опитав 500 здобувачів вищої освіти коледжу віком від 18 до 21 року за допомогою цілеспрямованої вибірки. Дослідник виявив, що життєстійкість (*resilience*) ($r = 0,62$, $p = 0,01$), психологічний капітал ($r = 0,64$, $p = 0,01$) і демократичний стиль ($r = 0,57$, $p = 0,01$) позитивно та суттєво пов'язані з благополуччям. Отже, аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що життєстійкість як особистісна якість в умовах соціалізаційних викликів є життєво необхідною складовою благополуччя людей, зокрема, здобувачів вищої освіти в освітньому просторі університету. Численні дослідники виявили, що люди з високим рівнем життєстійкості частіше кажуть про успіх, родинне щастя та благополуччя.

Мета статті – теоретично дослідити вплив життєстійкості на благополуччя здобувачів вищої освіти, зокрема здобувачів вищої військової освіти, та запропонувати основні соціальні навички життєстійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта є показником майбутнього кожної людини. У сучасному напруженому світі розчарування, тривога, стрес і депресія стають серйозними проблемами для кожної особистості, зокрема і для здобувачів вищої освіти. Основними проблемами, з якими часто стикаються здобувачі вищої військової освіти університету, є освітні вимоги, зміни в сімейних стосунках, страх невдачі, комплекс неповноцінності, надмірне занепокоєння, відчуття нікчемності, негативна самооцінка та тривога без будь-якої причини [14]. Сучасні дослідження показують, що здобувачі вищої освіти університету нерідко відчувають достатньо високий рівень соціально-психологічних стресів [15].

Зауважимо, серед здобувачів вищої освіти з недостатньою соціальною підтримкою та низьким рівнем благополуччя спостерігаються дезадаптивні форми поведінки, такі як: куріння, зловживання наркотиками, порушення сну та суїцидальні нахили [16]. За таких обставин сприяння благополуччю та оцінка позитивних і негативних характеристик здобувачів вищої освіти має бути пріоритетом для забезпечення збалансованого життя, особливо під час навчання в університеті [17]. Проведене дослідження також спрямоване на вивчення впливу життєстійкості та соціальної підтримки на благополуччя здобувачів вищої військової освіти. Соціальна підтримка та життєстійкість є важливими факторами зміцнення здоров'я, які допомагають людям залишатися фізично та психологічно сильними, навіть якщо вони стикаються з негативними життєвими ситуаціями.

Беручи до уваги огляд літератури, з'ясовано, що дослідження в означеному напрямі заповняти прогалину в науковій літературі та допоможуть зрозуміти важливість впливу життєстійкості на благополуччя кожної людини, зокрема здобувачів вищої військової освіти.

У статті акцентовано увагу на тому, що вплив життєстійкості здобувачів вищої військової освіти незаперечно актуалізований в умовах воєнного стану в Україні. Означене доцільно запроваджувати в освітній процес закладів вищої освіти, які готують фахівців військових спеціальностей. Зазначимо, що певні кроки щодо впливу життєстійкості здобувачів вищої військової освіти на якість їхньої

професійної діяльності наразі вже здійснюються у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що спостерігається як в аудиторній, так і позааудиторній діяльності (лекції-діалоги, лекції-дискусії, інтерактивні бесіди, тренінги, воркшопи тощо).

У статті використано результати частково проведеного діагностичного аналізу зі здобувачами вищої освіти на факультеті психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (спеціальність "Соціальна педагогіка"), що дозволив виокремити 3 групи здобувачів вищої освіти: з високим рівнем життєстійкості – 36,7 %, середнім рівнем – 62,5 %, із низьким рівнем – 6,3 %. Загалом у здобувачів вищої освіти розвиток життєстійких переконань перебуває на рівні середніх та високих значень з показником 37 % середніх значень. Розвиток компонентів життєстійкості має деякі відмінності за загального домінування середніх значень: "залученість", "контроль" – лише на рівні середніх і низьких значень, "прийняття ризику" – лише на рівні середніх і високих значень. Вважаємо, що означене дотичне і до професійної підготовки фахівців у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Зазначимо, відповідно до уявлень С. Маді, життєстійкість характеризують як загальний показник та узгодженість ступеня вираженості її автономних компонентів. Більшість респондентів, які взяли участь у частково проведеному діагностичному аналізі виявили неузгодженість функціонування компонентів життєстійкості (72 %). Важливо, що у здобувачів вищої освіти низький рівень компонента "залученість" переважає високий рівень – відповідно 19,3 % і 16,5 %; високий рівень виразності компонента "контроль" переважає над низьким рівнем – відповідно 17,2 % та 4,4 %. У здобувачів вищої освіти ступінь виразності компонента "прийняття ризику" з низьким рівнем не встановлено, загалом відповідає межах середніх і високих значень приблизно в рівних співвідношеннях – відповідно 55,5 % та 43,5 %.

Варто зазначити, що за роки навчання в університеті життєстійкість здобувачів вищої освіти детермінована певними особистісними цілями, намірами, життєвими поглядами: життєва мета, задоволеність самореалізацією в житті, здатність самостійно здійснювати контроль подій особистого життя та відповідати за результати діяльності, спроможність успішно вибудувати індивідуальну траєкторію розвитку.

Зауважимо, немає такого середовища, де стрес і емоційне благополуччя були б більш важливішими, ніж у війську, зокрема й у військових навчальних закладах. Ці фактори відіграють надзвичайно важливу роль у визначенні пріоритетних особистісних якостей, якості здоров'я майбутніх військових фахівців та намірів щодо формування кадрового резерву. Окрім напруженого повсякденного життя в армії, наслідки, пов'язані з досвідом стресу, непередбачених викликів нерідко поширюються також і на інститут сім'ї. Проте, незважаючи на важливість означеного і цілеспрямовані зусилля дослідників, які працюють у цьому напрямі, повністю охопити сутність і зміст життєстійкості як важливої особистісної якості наразі ще не вдається. Зокрема, вивчення емоцій і самопочуття у військовому контексті за своєю суттю є складним процесом через ряд факторів, які, в свою чергу, є предметом сучасних наукових досліджень.

Далі розглянемо аналіз ресурсів соціального благополуччя особистості. Виділяють чотири форми ресурсів. До них належать: фізіологічні характеристики (здоров'я, благополуччя, відсутність фізичних недоліків тощо), психологічні риси (самооцінка, впевненість, почуття конт-

ролю тощо), когнітивні властивості (здатність до навчання, переконання тощо), соціальна підтримка та фінансове благополуччя. С. Хобфолл розділяє середовищні та особистісні ресурси, серед яких: матеріальні об'єкти (дохід, житло, транспорт тощо), нематеріальні (бажання та цілі), зовнішні (соціальна підтримка, статус, друзі, робота), внутрішні (самоповага, професійні навички, оптимізм, життєві цінності, віру), психічні та фізичні стани, вольові, емоційні та енергетичні характеристики, які необхідні (прямо чи опосередковано) для подолання складних життєвих ситуацій чи слугують засобом досягнення значущих цілей.

Згідно з принципом "консервації ресурсів" людина здобуває, зберігає, відновлює, примножує та перерозподіляє ресурси відповідно до своїх цілей. За допомогою такого розподілу ресурсів людина має можливість адаптуватись до варіативного ряду умов життя. Втрата ж ресурсів розглядається як первинний механізм, що запускає стресову реакцію, яка спричиняє втрату соціального благополуччя, негативно позначається на загальному стані здоров'я особистості.

Варто зазначити, армія – це організаційна структура, соціальна інституція, яка здебільшого характеризується достатньо стійкою позицією щодо демонстрації емоцій, низького рівня життєстійкості, визнання особистісної неспроможності у виконанні тих чи інших завдань. Окрім того, важливим є врахування того факту, що військовослужбовці постійно змінюються в бойовому середовищі, що впливає на їхнє емоційне благополуччя, велику кількість сегментів, які сприяють посиленню стресу та загальному самопочуттю.

За результатами теоретичного аналізу доцільною є позиція, що життєстійкість особистості є захисним фактором професійної та особистісної реалізації кожної людини, особливо, військовослужбовців. У процесі дослідження ми взяли до уваги те, що достатньо велика кількість особистісних характеристик, соголюсних із життєстійкістю особистості (емоційний інтелект, критичне мислення, індивідуальна траєкторія розвитку) наразі залишаються відносно недослідженими. Можливо, достатньо перспективними, у контексті означеного, можуть бути напрями наукових досліджень, спрямовані на підвищення емоційного благополуччя та розвиток стійкості до стресу. Незважаючи на те, що більшість тренінгів розвитку життєстійкості доводять свою ефективність, їхній вплив на емоційне благополуччя та результати здоров'я зазвичай недостатньо переконливий.

Зазначимо, військові, які проходять строкову службу, демонструють більш стійкий зв'язок захисними особистісними факторами та наслідками стресу. Тому міжнародна дослідження, що порівнюють різні військові інституції та їхній вплив на стрес, самопочуття, рівень життєстійкості, однозначно виправдані. Проблеми формування емоційного благополуччя та подолання стресу в сучасній армії різновекторні і досить складні. Важливість цієї проблеми є наразі незаперечною актуалізованою для науки, теорії і освітньої практики. Означений контекст відіграє важливу роль у житті мільйонів людей як прямо, так і опосередковано. Відповідно, науковці, дослідники, теоретики, практики активно працюють над тим, щоб краще зрозуміти ці явища, задокументувати їхні наслідки та працювати над покращенням якості життя і професійної діяльності військовослужбовців. Незаперечно важливим означене є у професійній підготовці курсантів, здобувачів вищої освіти Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У контексті досліджень автори вважать благополуччя не лише курсантів військових освітніх закладів, а і в цілому здобувачів вищої освіти. Загальноприйнято, що задоволення від життя нерозривно пов'язані з благополуччям кожної людини. Чому благополуччя важливе для здобувачів вищої освіти? Насамперед тому, що добробут і академічні успіхи перебувають у постійній взаємодії. Саме тому освітні заклади мають бути місцем, де благополуччя кожної особистості має бути пріоритетом.

Виокремимо ряд аспектів, які сприяють благополуччю сучасних здобувачів вищої освіти:

- ціннісні орієнтації;
- якісні освітні послуги;
- важлива та значуща діяльність в освітньому просторі;
- володіння почуттям емоційного контролю;
- орієнтація на успіх;
- вміння будувати дієву індивідуальну траєкторію особистісного розвитку;
- причетність до справ освітньої спільноти;
- психологічне благополуччя;
- критичне мислення.

Варто взяти до уваги позицію науковців, теоретиків та практиків про те, що благополуччя здобувача вищої військової освіти – це стан здатності до пізнання власного потенціалу, спроможності до подолання життєвих труднощів, творча та продуктивна робота заради спільноти, успішної професійної самореалізації. Університетське освітнє середовище забезпечує безпечні, комфортні умови навчання, що сприяють формуванню життєстійкості здобувачів вищої військової освіти. Таким чином, через освітній процес здобувачі вищої військової освіти визначають життєві орієнтири, формують та розвивають цінності, готуються до успішного професійного та життєвого самоствердження.

Доцільно зробити акцент на емоційному благополуччі здобувачів вищої військової освіти, що передбачає пізнання себе та здатність протидіяти життєвим негараздам і проблемам. Університетське освітнє середовище виступає місцем підтримки емоційного благополуччя здобувачів вищої освіти, надаючи їм ресурси та можливості для розвитку власної життєстійкості, пропонуючи тренінгові заняття з підвищення власної обізнаності та включення емоційного розвитку до освітніх програм, що допомагає покращенню їхнього загального емоційного стану. Академічна успішність здобувачів вищої військової освіти пов'язана з навичками комунікативної компетентності, ораторської майстерності, що також сприяє емоційному благополуччю та соціально-психологічному здоров'ю як пріоритетним складникам життєстійкості кожного.

Незаперечно важливе фізичне благополуччя здобувачів вищої військової освіти, яке є сприятливим фактором щодо формування та забезпечення здоров'я шляхом заохочення до фізичної активності та створення сприятливого, комфортного освітнього середовища. Проведені дослідження посилюють позицію про те, що сучасні здобувачі вищої військової освіти, які успішно навчаються, постійно розширюють і розвивають власні можливості, мають стійку внутрішню мотивацію до якісної освіти та успішної побудови індивідуальної траєкторії розвитку, орієнтовані на постійний розвиток особистісної життєстійкості, у свою чергу, суттєво впливає на загальне благополуччя кожного. Соціальна інтеграція допомагає здобувачам вищої військової освіти ефективно взаємодіяти в сучасному соціумі та знаходити дієві відповіді на виклики часу.

Висновки. У дослідженні з'ясовано, що життєстійкість та соціальна підтримка позитивно і суттєво поєднуються з усіма сегментами благополуччя здобувачів вищої військової освіти. Дослідження також показало, що життєстійкість та соціальна підтримка є значними маркерами благополуччя здобувачів вищої військової освіти, особливо в умовах воєнного стану та інших кризових викликів соціуму. Результати дослідження засвідчили необхідність і важливість формування та розвитку життєстійкості для покращення благополуччя кожного здобувача вищої військової освіти. Перспективи дослідження сприятимуть розвитку життєстійкості здобувачів вищої військової освіти за допомогою різноманітних практико-орієнтованих методів, форм, засобів і технологій.

Список використаних джерел

1. Khatri P. Psychological capital hardiness and parenting style as predictors of psychological well-being among college students. 2021. URL: <https://shodhgangotri.inflibnet.ac.in/bitstream/123456789/9099/1/synopsis.pdf> (дата звернення: 15.01.2023).
2. Maddi S.R. Comments on trends in hardiness research and theorizing // *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 1999. № 51(2). P. 67–71.
3. Bartone P.T. Resilience under military operational stress: Can leaders influence hardiness? // *Military Psychology*, 2006. № 18(1). P. 131–148.
4. Physical fitness and psychological hardiness as predictors of parasympathetic control in response to stress: A Norwegian police simulator training study / A.M. Sandvik, E. Gjevestad, E. Aabrekk et al. // *J. of Police and Criminal Psychology*, 2019. № 35(4). P. 504–517.
5. Yasin A.S., Dzulkifli M.A. The relationship between social support and psychological problems among students // *Internat. J. of Business and Social Sci.*, 2010. № 1(3). P. 110–116.
6. Baron R., Kerr N. Group process, group decision, group action (and others, Ed.). McGraw-Hill Education, 2003.
7. The relationship Between Social Support And Student101 Rubina Anjum Adjustment: A Longitudinal Analysis / M.K. Demaray, C.K. Malecki, L.M. Davidson et al. // *Psychology in the Schools*, 2005. № 42(7). P. 691–706.
8. Baumeister R.F., Leary M.R. The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation // *Psychological Bulletin*, 1995. № 117(3). P. 497.
9. Asante K.O. Social support and the psychological well-being of people living with HIV/AIDS in Ghana // *African J. of Psychiatry*, 2012. № 15(5). P. 340–345.
10. Delahajij R., Gaillard A.W., Van Dam K. Hardiness and the response to stressful situations: Investigating mediating processes // *Personality and Individual Differences*, 2010. № 49(5). P. 386–390.
11. Eschelman K.J., Bowling N.A. & Alarcon G.M. A meta-analytic examination of hardiness // *Internat. J. of Stress Management*, 2010. № 17(4). P. 277–307.
12. Oktavia W.K., Urbayatur S., Mujidin Z. The role of peer social support and hardiness personality toward the academic stress on students // *Internat. J. of Scientific and Technology Research*, 2019. № 8(12). P. 2903–2907.
13. World Health Organization. Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice. 2004.
14. Kumaraswamy N. Academic stress, anxiety and depression among college students- a brief review // *Internat. Review of Social Sciences and Humanities*, 2013. № 1(5). P. 135–143.
15. Changes in undergraduate students' psychological well-being as they progress through university / B. Bewick, G. Koutsopoulou, J. Miles et al. // *Studies In Higher Education*, 2010. № 35(6). P. 633–645.
16. Chao R. Managing Perceived Stress Among College Students: The Roles of Social Support and Dysfunctional Coping / *J. of College Counseling*, 2012. № 15(1). P. 5–21.
17. Molina-Garcia J.J., Castillo I.I., Queralt A.A. Leisure-time physical activity and psychological well-being in university students // *Psychological Reports*, 2011. № 109(2). P. 453–460.

References

1. Khatri, P. (2021). Psychological capital hardiness and parenting style as predictors of psychological well-being among college students. <https://shodhgangotri.inflibnet.ac.in/bitstream/123456789/9099/1/synopsis.pdf> (Unpublished Masters Thesis) [In English]
2. Maddi, S. R. (1999). Comments on trends in hardiness research and theorizing. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 51(2), 67-71. <https://doi.org/10.1037/1061-4087.51.2.67> [In English]
3. Bartone, P. T. (2006). Resilience under military operational stress: Can leaders influence hardiness? *Military Psychology*, 18(1), 131-148. [In English]
4. Sandvik, A. M., Gjevestad, E., Aabrekk, E., Øhman, P., Kjendlie, P. L., Hystad, S. W., & Johnsen, B. H. (2019). Physical fitness and psychological

hardiness as predictors of parasympathetic control in response to stress: A Norwegian police simulator training study. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 35(4), 504-517. [In English]

5. Yasin, A. S., & Dzulkifli, M. A. (2010). The relationship between social support and psychological problems among students. *International Journal of Business and Social Science*, 1(3), 110-116. [In English]

6. Baron, R., & Kerr, N. (2003). Group process, group decision, group action (and others, Ed.). McGraw-Hill Education. [In English]

7. Demaray, M. K., Malecki, C. K., Davidson, L. M., Hodgson, K. K., & Rebus, P. J. (2005). The relationship Between Social Support And Student101 Rubina Anjum Adjustment: A Longitudinal Analysis. *Psychology in the Schools*, 42(7), 691-706. <https://doi.org/10.1002/pits.20120> [In English]

8. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497. [In English]

9. Asante, K. O. (2012). Social support and the psychological well-being of people living with HIV/AIDS in Ghana. *African journal of psychiatry*, 15(5), 340-345 [In English]

10. Delahajj, R., Gaillard, A. W., & Van Dam, K. (2010). Hardiness and the response to stressful situations: Investigating mediating processes. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 386-390. [In English]

11. Eschelmann, K. J., Bowling, N. A., & Alarcon, G. M. (2010). A meta-analytic examination of hardiness. *International Journal of Stress Management*, 17(4), 277-307. [In English]

12. Oktavia, W. K., Urbayatun, S., & Mujidin, Z. (2019). The role of peer social support and hardiness personality toward the academic stress on students. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 8(12), 2903-2907 [In English]

13. World Health Organization. (2004). Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice [In English]

14. Kumaraswamy, N. (2013). Academic stress, anxiety and depression among college students- a brief review. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 1(5), 135-143. [In English]

15. Bewick, B., Koutsopoulou, G., Miles, J., Slaa, E., & Barkham, M. (2010). Changes in undergraduate students' psychological well-being as they progress through university. *Studies In Higher Education*, 35(6), 633-645. <https://doi.org/10.1080/03075070903216643> [In English]

16. Chao, R. (2012). Managing Perceived Stress Among College Students: The Roles of Social Support and Dysfunctional Coping. *Journal Of College Counseling*, 15(1), 5-21. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1882.2012.00002> [In English]

17. Molina-Garcia, J. J., Castillo, I. I., & Queralt, A. A. (2011). Leisure-time physical activity and psychological well-being in university students. *Psychological Reports*, 109(2), 453-460. [In English]

Надійшла до редколегії 29.01.23

N. Chernukha, Dr. Sci. (Pedag.), Prof.

nm_chernukha@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-5250-2366,

D. Kostenko, PhD (Pedag.), Dr. of Philosophy (Public Administration)

ORCID ID 0000-0002-4030-2287

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF HARDINESS ON THE WELL-BEING FORMATION OF HIGHER MILITARY EDUCATION STUDENTS

The article is devoted to the influence of hardiness on the well-being of students of higher military education. The relationship between social support and hardiness in improving the well-being of students of higher military education in modern realities is singled out. It was found that social support and resilience are important markers of social and psychological well-being. It has been established that developing social skills and signs of hardiness among students of higher military education is an important segment of the formation and development of well-being. Emphasis is placed on the fact that the influence of the hardiness of higher military education recipients is undeniably actualised in the conditions of war in Ukraine. It is noted that those who obtain higher military education with better social and psychological well-being achieve significant success in the educational process and professional and life self-realisation. It is emphasised that the students of higher military education are constantly faced with various life problems in today's socio-cultural conditions. Therefore, it is advisable to introduce into the educational process of institutions of higher military education, which prepare specialists in military specialties' training classes on the formation and development of life skills, which will positively affect the quality of professional training. Specific steps have been taken to analyse the influence of the hardiness of higher military education graduates on the quality of their professional activity in the conditions of modern realities. It is outlined that applicants of higher military education with a high level of vitality seek to influence the results of professional and life events, take an active part in them, try to learn constantly, and with a low level of hardiness, refuse particular life and professional events that they consider dangerous.

Keywords: social support, hardiness, well-being, students of higher military education, military specialties.